

Waarom doet antropologie ertoe?

Eriksen geeft antwoord

Rob van Ginkel

Op de Bank en gerecenseerd

Fotoreportage van Rutten

Globalisering in Spiegelbeeld

Online Editie
EXTRA ARTIKELEN

Zakwoordenboek van Europa
&
Ondiplomatieke aantekeningen
bij het Nieuwe Europa

Loesje is jarig!

THEMA: EUROPA

Jaargang 16, nummer 2, december 2008

In deze Cul

Fort Europa

Jasper Harlaar

6

Europa of het Wilde (in het) Westen

Jojada Verrips

8

Het Geheim van Amsterdam

Lieke Wissink

11

De ronde van Europa

Kaya Bouma

12

"Whoever has the weed comes to the station with us! Right now!"

Lisette Dekker

13

Why anthropology matters

Thomas Hylland Eriksen

14

Fotoreportage: Globalisering in Spiegelbeeld

Huib Rutten (fotograaf) en Prof. Mario Rutten

16

Christiana; een verloren droom?

Femke Awater

24

Loesje viert haar verjaardag

Stefanie Nijenbandring de Boer

29

EXTRA: Ondiplomatieke aantekeningen bij het

Nieuwe Europa

László Marác

36

EXTRA: Zakwoordenboek van Europa

Carlos Reijnen

40

4: ArtiCul - XXBoys tentoonstelling

15: Spinhuis Recensie "Coastal Cultures"

20: De keuze van Bert...

22: Mario Rutten: Sohang

26: Op de bank met... Rob van Ginkel

31: Agenda

32: OC Nieuwsbrief

33: The Kwakiutl Times

34: Kookcul - Mattanza: verloren overwinning

Mattanza: verloren overwinning

In Sicilië is de tonijnvangst van grote economische, sociaal-culturele en symbolische betekenis – de tonijn is een symbool van het leven. Tegelijkertijd is de vangst levensgevaarlijk en bloedig. Een gebeurtenis vol tegenstrijdigheden – een ‘verloren overwinning.’

Met name in het gebied rond Siracusa en de westelijke Egadische eilanden worden in de lente – als de tonijn vanuit de koudere wateren, honderdvijftig kilometer per dag afleggend, naar de Middellandse Zee trekt om te paren – met netten en harpoenen tonijnen gevangen. Als een bron van proteïne nam de tonijn een belangrijke plaats in deze gebieden in. De tonijnvangst creëerde werk voor duizenden mensen – vissers, technici, steenhouwers, magazijnknechten, timmerlui, koks, sjouwers, kistenmakers, kantoorbedienden, kassiers, vrouwen die in de crèche werkten, loodgieters, elektriciens, secretaresses, bewakers, portiers, blikmakers, emballeurs en expediteurs. Het was hier in Sicilië, waar werk zo kostbaar was dat het bij de wet verboden was twee banen te hebben, zelfs geaccepteerd dat vrouwen werkten, er was zelfs een uitgebreid systeem aan faciliteiten voor werkende vrouwen. In Favignana, een van de Egadische eilanden, was de tonijnvangst al vroeg van zo'n groot economisch belang voor de regio dat de eerste koning van Sicilië, Rogier II, bepaalde dat de tonijnvangers ten tijde van de vangst ook op zondag mochten werken.

Al in de veertiende eeuw was tonijn de belangrijkste industrie op Sicilië en de hoofdbron van inkomsten van de koning. Om deze winsten veilig te stellen, werden er vele vrijstellingen doorgevoerd voor de tonijnvangers, zoals onschendbaarheid voor strafvervolging tijdens de periode van de vangst. In 1829, onder Vincenzo Florio, steeg de tonijnvangst tot recordaantallen van soms wel drieduizend per dag. Technische ontwikkelingen maakten het in deze tijd ook mogelijk om tonijn wereldwijd te exporteren. De tonijnvangst was in die tijd in dit gebied zo winstgevend dat er personeel uit omliggende plaatsen moest komen om te helpen en Favignana nog vóór Rome elektriciteit had.

Sociaal-cultureel

Behalve het economische belang was de tonijnvangst ook van groot sociaal en cultureel belang in Favignana en andere Siciliaanse plaatsen. De reusachtige vissen van soms wel 750 kilo komen in de lente ‘uit het niets’ in grote getale langs de kusten van Sicilië. Omdat de vissen zo groot zijn en alleen gevangen kunnen worden door

samen te werken en een goede coördinatie, ontwikkelde zich een uitgebreid systeem van structuren en regels.

Met behulp van een stelsel van netten – de tonnara – wordt jaarlijks de tonijnvangst georganiseerd. Het hoogtepunt van de tonijnvangst is de mattanza, als de tonijn met speren vanuit het water op de boot wordt getrokken. De mattanza is een spannend moment dat niet alleen de basis is van de economie van Favignana, maar tegelijkertijd ook een moment waarop de visser, in nauw contact met de gigantische tonijnen, zijn moed en kunde moet tonen. De tonijnvangst bepaalt de status van de vissers in de Favignaanse samenleving.

Om dit alles goed te laten verlopen is er een duidelijke hiërarchie nodig. De raís – Arabisch voor koning – staat aan het hoofd van de vangst en bezit een absolute autoriteit tijdens deze periode. Hij leidt de soms wel honderd man tellende groep vissers, de tonnaroti, en bepaalt wanneer er voldoende tonijnen in de netten zitten om de mattanza te starten.

Symbolisch

De mattanza is een gebeurtenis van grote symbolische betekenis in Favignana. Nadat de vissen telkens van één kamer van de netten in de volgende kamer zijn geleid, opdat zij nog kunnen paren, komen ze uiteindelijk aan in de laatste kamer, de camera della morte. Deze met bloemen versierde kamer is het toneel van een bloedige vangst.

Op de ochtend van de vangst wordt er een mis opgedragen en op het land rondom de tonnara worden beelden geplaatst van de heiligen die de vissers moeten beschermen en wordt er gezongen. Vervolgens geeft de raís het startsein voor de vangst. Clemente, een tonijnvanger, zegt hierover:

“Nou, bij de eerste mattanza van het jaar ben je wel bang. Er is erg veel spanning. Want als je een fout maakt, dan kun je gedood worden door een codata, de klap van de staart van een tonijn. Na de eerste keer ben je niet bang meer. En toch is het niet iets dat je elke dag doet.”

(Maggio: 126)

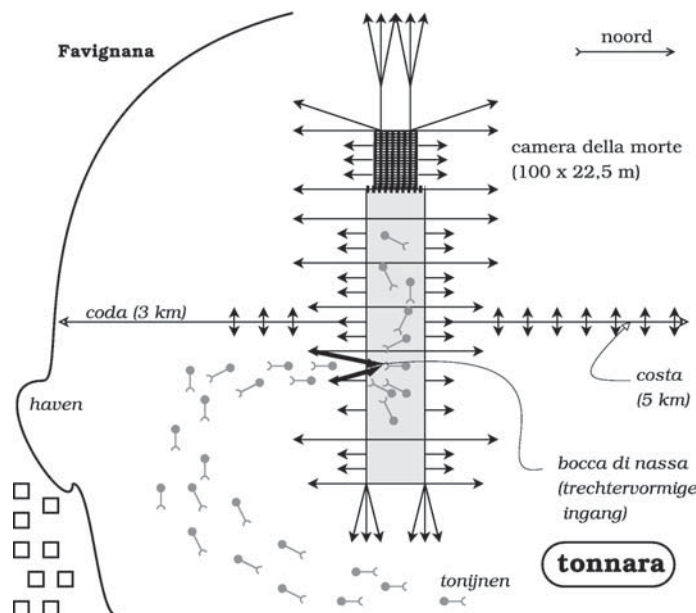
Twee mannen aan de voorkant van de tonijn en twee aan de achterkant dragen lange speren van drie meter om de tonijn in eerste instantie vast te houden en in positie te brengen voor de vier middelste mannen, die allen een korte speer hebben, een speta, van ongeveer een armlengte lang. Van de mannen met de speta, twee aan elke zijde van de tonijn, zijn er twee die arringatore worden genoemd; de sterkste en meest ervaren tonijnvissers. Zij hebben nauw fysiek contact met de tonijn op het moment van het vangen. De arringatore tillen de vissen met hun speren in hun geheel rechtop uit het water, waarna de spartelende vis in de boot moet belanden.

De combinatie van spanning, moed en fysieke kracht van de vissers en daarnaast de strijd van de tonijnen die naar Sicilië komen om te paren, maar er vervolgens gedood zullen worden, zorgt ervoor dat de mattanza emotioneel erg aangrijpend is. De zee kleurt roze – het rode bloed van de tonijnen dat zich mengt met het schuim van de zee en het kuit. Tegelijkertijd moeten de vissers doorgaan omdat de economie en hun leven afhangen van de vangst van de tonijnen.

Hoe kunnen Sicilianen deze tegenstrijdigheid – van dood en geweld enerzijds en leven anderzijds – denken? Hoe kunnen de vissers in Favignana deze dieren, die naar Sicilië komen om te paren, die de bron zijn van de economie en de sociale structuur van Favignana, zo gewelddadig doden? Alleen door een verschil te veronderstellen tussen de tonijn voor de vangst en de tonijn na de vangst is het mogelijk de tegenstrijdigheid te overkomen. Het zijn niet de vissen als zodanig waar de Sicilianen in geïnteresseerd zijn, maar de tonijnen. De vissen komen naar de Middellandse Zee om te paren, maar de tonijnen worden gevangen. Er wordt pas van tonijnen gesproken zodra de vissen gedood zijn. Daarvoor zijn het slechts vissen. Dit betekent dat de vissers hun vallen bouwen voor vissen en dat ze hun speren steken in de lichamen van vissen. De tonijn, als symbool van leven, ontstaat pas als de mattanza voorbij is.

Sushi

Rond de jaren '80 verandert de tonijnvangst in Sicilië, wat enorme gevolgen heeft voor zowel de economie van het dorp, als ook voor de sociale structuren. Door de grote vraag naar tonijn vanuit Japan – met name het vette buikvlees – nemen meer en meer Japanse bedrijven de tonijnvangst over of zorgen ervoor dat ze, met moderne boten, de tonijnen uit de zee vissen voordat zij in Sicilië aankomen. De fabriek in Favignana waar meer dan duizend mensen werkten in de verwerking van tonijn,

sloot in 1981 zijn deuren.

De vangst vindt nog wel plaats op Favignana, maar het zijn nu de Japanners die de baas zijn. De raís, ooit een onbetwistbaar gezag, wacht nu op de komst van de Japanse koelboten alvorens de mattanza te starten. Door voor toeristen de mattanza nog jaarlijks op te voeren, verdienen de inwoners van Favignana nog steeds iets aan de tonijn. Waar de raís vroeger als enige wist hoeveel tonijnen zich in de camera della morte bevonden en dus geheime kennis had over de tonijnvangst, houdt hij de aantallen nu om heel andere redenen verborgen; als de Japanners er achter komen dat er veel tonijnen gevangen gaan worden, daalt de prijs die ze willen betalen. Als belangrijkste bron van de economie, als basis van sociale structuren en als belangrijk symbool van het leven is de tonijn nu weggefallen. Het is een verloren overwinning.

Freek Janssens

Bronnen:

- Ginkel, R. van, 2005: 'Killing giants of the sea: Contentious heritage and the politics of culture', in *Journal of Mediterranean Studies* 15(1): 71-98.
- Maggio, T., 2000: *Mattanza. Liefde en dood in de wateren van Sicilië*, Amsterdam: De Arbeiderspers.

Lees meer over dit onderwerp in het boek wat in de Spinhuis Recensie van deze Cul wordt besproken: Rob van Ginkel, *Coastal Cultures*.